

[B] **ILJA LEONARD PFEIJFFER VERZAMELD EN NIEUW**

Grillig en gulzig, baldadig en erudiet. Het zijn de woorden die mij spontaan door het hoofd schieten bij de naam Ilja Leonard Pfeijffer. De auteur is al vanaf zijn bekroonde debuut, *Van de vierkante man* (1998), en allerminst toevallig, door recensenten herhaaldelijk in verband gebracht met Lucebert. Vaak is een referentie aan een absolute grootheid van onze letteren meteen dodelijk voor wie met dat stigma moet leven, maar in het geval van Pfeijffer is dat allerminst het geval. De afgelopen tien jaar bouwde hij resoluut aan een oeuvre om u tegen te zeggen, zowel kwantitatief als kwalitatief. Het zwaartepunt daarvan ligt, ook al is de auteur ook voor het theater actief, vooral bij poëzie en proza. Als prozaschrijver schreef Pfeijffer zichzelf de legende in met *Het grote baggerboek* (2004), een hilarische maar tegelijk ook tragische picareske roman die daarenboven geschreven was in een geheel eigen, sterk door *slang* gekleurd taaltje en blijk gaf van een groteske beeldingskracht. Een paar jaar eerder was *Rupert* verschenen, een al even briljante verdedigingsrede. In beide gevallen bleken de romans overigens ook intrigerende raadsels te bevatten. Zo werd in *Rupert* herhaaldelijk geciteerd uit *The Waste Land* van T.S. Eliot, een typisch postmoderne werkwijze die evenwel opnieuw het verwijt van plagiaat deed vallen, ook al sprak het motto van de roman (dat naar dezelfde tekst verwees) in feite voor zich. En in het geval van het *Baggerboek* onthulde de auteur achteraf zelf dat hij in die roman een heuse sonnetencyclus (met een pornografische inhoud en rijkelijk voorzien van invectieven) had verwerkt.

Dat laatste kan iedereen nu gemakkelijk controleren, aangezien Pfeijffer die ingenieuze reeks, onder de titel *Touwen*, een plaats gaf in zijn verzamelbundel *De man van vele manieren*, een boekwerk van ruim zeshonderd bladzijden dat de poëzieoogst van een decennium intense activiteit bundelt. De lezer treft hier alle eerder verschenen dichtbundels aan, aangevuld met een aanzienlijke afdeling verspreide gedichten. Een verrassing is echter dat Pfeijffer aan die terugblik niet minder dan drie nieuwe bundels heeft toegevoegd, die in hun onderlinge verscheidenheid ten overvloede demonstreren dat hij inderdaad een “man van vele manieren” en vele stijlen is.

Duidelijk is in ieder geval dat de dichter niet zweert bij het traditionele beeld van poëzie als een integer autobiografisch project, waarbij de lezer als het ware meekijkt over de schouder van de dichter. Alleen al de omkadering van *De man van vele manieren* is in dit opzicht sprekend én nadrukkelijk provocerend. De dichter poseert immers opzichtig naakt op de achterflap, half liggend in een sofa, met een paar schoenen aan zijn voeten en een laptop naast zich. Het is onmiskenbaar een allusie op de vele schilderijen waarop (vrouwelijke) schoonheden zich aan de kijker tonen, maar duidelijk ook een ironisering van het exhibitionistische dichterschap van veel auteurs. Een “naakte werkelijkheid” is immers wel het allerlaatste wat Pfeijffer zijn lezers wil bieden. Ook in het provocatieve “Woord vooraf” voert dat proteïsche perspectief vol maskers en vermommingen de boventoon. De dichter neemt een pose aan, tracht zijn publiek beurtelings te verleiden en op de vingers te tikken, met een tekst die qua retorische kracht niet moet onderdoen voor zijn beste proza.

Aangezien enkele jaren geleden in dit blad al een voortreffelijk essay verscheen over Pfeijffers literaire carrière tot dan toe¹ wil ik mij hier beperken tot enkele kanttekeningen bij de nieuwe bundels in *De man van vele manieren*. Allereerst is er *Durf jij?*, een reeks songteksten die Pfeijffer schreef voor de Nederlandse zangeres Ellen ten Damme. Het is intrigerend hoe de barokke, bandeloze dichter zichzelf hier enthousiast dwingt in een strak kader, met vaste strofen, een *catchy* refrein, een duidelijk zingbaar metrum en het behoud van eindrijm. Thematisch bezingen deze teksten vrij klassieke thema's — de liefde, het liefdesverdriet, de eenzaamheid, herinneringen —, maar Pfeijffer weet alle sjablonen en clichés naar zijn hand te zetten door een opmerkelijk gebruik van beelden, door bruuske veranderingen in toon en stemming, door ironie te introduceren in een genre dat bijna per definitie ironievrij moet zijn. Wie de dichter ooit heeft verweten dat hij enkel een vormkunstenaar is en in feite niets te vertellen heeft, moet de fijnzinnige analyse van complexe emoties in deze lyrics maar eens lezen en herlezen.

Ook de bundel *Doka* biedt overwegend sobere, vrij strak gestructureerde en afgemeten verzen. De titel verwijst allereerst naar de “donkere kamer”,

Ilja Leonard Pfeijffer (°1968), Foto Gelya Bogatischeva.

waar foto's ontwikkeld worden en zich haarscherp beginnen af te tekenen op het papier. Deze gedichten zijn in zekere zin evenveel zelfportretten waarin de auteur zichzelf tot op het bot analyseert. Enig gegoogel levert daarnaast echter de mogelijkheid op van een verwijzing naar “doka” of “dhukka”, een term die in het zenboeddhisme zou staan voor een toestand van stress. Ook die interpretatie sluit goed aan bij de thematiek van de bundel, zeker als men in aanmerking neemt dat de afdelingen titels dragen als “Shu”, “Ha”, “Ri” en “Ka”, noties die alle verwijzen naar zen en de Japanse krijgskunst. Blijkbaar schetsen ze de opeenvolgende fasen in het leerproces dat een samoerai moet doormaken, van de fase van de wijsheid en het leren bij een meester, via het doorbreken van de traditie en het opzoeken van nieuwe wegen, tot de uiteindelijke realisatie van onthechting, transcendentie en autonome vrijheid. Met wat goede wil kan men inderdaad in de opeenvolgende afdelingen een dergelijk traject onderkennen, maar toch gaat Pfeijffer vooral zijn eigen dubbelzinnige weg. Aan de ene kant hanteert de dichter onmiskenbaar een meditatieve toon, gaat hij op zoek naar inzicht en onthechting. Dat resulteert in een zeggingswijze die inderdaad “oosters”

en bij momenten “minimalistisch” aandoet, met veel spreuken en paradoxen. Aan de andere kant wordt die positie bij momenten echter sterk geïroniseerd doordat de dichter (en in zijn spoor ook de lezer) teruggeworpen wordt op het aardse, het banale, het lijfelijke. Zo verschijnt god in de bundel bijvoorbeeld als “godver” en heet het ergens laconiek: “als god bestaat / moeten we hem zoeken // om hem een beetje te plagen” (p. 553). De verrassende slotregel is trouwens meerduidelijk: wordt god geplaagd na het zoeken, of bestaat het plagen er net in op zoek te gaan naar iets dat vanzelfsprekend aanwezig is? Ook het sprekende subject betrapt er zich voortdurend op dat het wordt afgeleid door drank, door vrouwen, door poëzie, door de wereld. Die paradoxale combinatie van ernst en ontregeling wordt consequent volgehouden, ook in de toon van de gedichten en in hun onderlinge samenhang. Zo wordt aan het eind van de bundel plots een omgekeerde nummering gebruikt voor de laatste reeks, waardoor de lezer wordt herinnerd aan de typische leeswijze van Japanse manga-stripsverhalen. Door die gimmick wordt echter ook het procédé van de bundel als een leerproces bruusk onderuit gehaald; waar zit eigenlijk het begin of het einde? Op dezelfde manier

fungeren ook de frequente verwijzingen naar literaire teksten als signalen dat niets zomaar “werkelijk” of “objectief” is.

Het lange gedicht *Lilith* ten slotte toont ons opnieuw de retorische Pfeijffer ten voeten uit. In deze hecht gestructureerde tekst (bestaande uit zevenendertig strofen van telkens zeven regels) gaat het om een dialoog van het dichterlijke ik met Lilith, die staat voor de muze, maar tegelijk ook voor de ongenaakbare (want uit pixels samengestelde) sensuele vrouw. In die zin vormt Lilith inderdaad de “aardse” evenknie van Eva, zoals ze dat eerder ook bij Lucebert deed. Lilith is de artistieke en erotisch-gefantaseerde creatie van de ikfiguur, maar tegelijk ontsnapt zij grotendeels aan zijn controle en gaat zij een geheel eigen leven leiden. Via tal van verwijzingen naar plaatsen, figuren en activiteiten evocert Pfeijffer hier het interactieve Second Life, een soort van parallel universum waarin internet-gebruikers een ander leven kunnen leiden, via de keuze van een alter ego (een *avatar*, in het jargon). Pfeijffer schreef elders al uitvoerig over zijn lotgevallen als de sensuele en flamboyante Lilith Lunardi; men vindt trouwens op flickr.com een heus fotoalbum van Lilith, waarin ze in volle glorie en weinig verhullende kledij poseert op tal van Second Life-locaties, ontmoetingen en scènes die in het gedicht een plaats hebben gekregen. (Zelfs uitgeverij De Arbeiderspers heeft ondertussen, door toedoen van Pfeijffer, een virtueel filiaal.) Interessanter dan die anekdotiek en die populaire intertekstualiteit is evenwel het permanente spel van verleiding en afstoting tussen de personages, dat uitmondt in een existentiële innerlijke onrust. Lilith is de geliefde maar ook de hoer, ze is de creatie van de ik-figuur, maar omgekeerd ontleent die zijn eigen identiteit steeds nadrukkelijker aan haar bestaan. In dit opzicht zijn beide figuren aan elkaar geklonken, in voor- en tegenspoed.

Meteen is dit passionele Lilith-verhaal ook een geslaagde metafoer voor de verbinding van dichter en lezer. Die poëtische dimensie wordt trouwens in het gedicht zelf meermaals aangegeven: “Verzin iets moois voor mij.” Een jurkje? “Nee, een metafoer.” Jij bent als een vergelijking. “Laat maar weer.” Nee, luister. Al het vergankelijke — “Ja, dat weet ik.” Het eeuwig

vrouwelijke — “Eeuwig hetzelfde liedje met jou.” Laat maar weer. “Nee, luister, intertekstuele rukker: iets moois voor mij. Niet iets eeuwigs. Snap je dat?” Maar je staat in alle gedichten geschreven, Lilith. (p. 605)

Wie de gedichten van Pfeijffer ernstig wil nemen — en ze niet zomaar afwijst als gebral of zinledige retoriek — zet uiteindelijk ook zichzelf als lezer en als mens op het spel en vervalt van het ene uiterste in het andere, blijft beduusd achter, net zoals in de wisselvalligheden van ons “eerste” leven.

DIRK DE GEEST

ILJA LEONARD PFEIJFFER, *De man van vele manieren*, De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen, 2008, 624 p.

Noot

(1) Zie RUDI VAN DER PAARDT, “De man van vele manieren. Poëzie en proza van Ilya Leonard Pfeijffer”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 45 (2002), nr. 5, pp. 673-684.